חַיְינוּ מְדַמְּעַ, שגם המדמע מערב איסור בהיתר, וכיון ששנה התנא שהמדמע חייב, אין צריך לשנות מנסך. ומוכח שהכוונה למנסך ממש, ובא התנא להשמיענו שאין לפוטרו משום שקם ליה בדרבה מיניה. הגמרא שואלת הגמרא, וְאֵידָךְ – ולדעת שמואל מדוע הוצרך התנא לומר גם מערב וגם מנסך. משיבה הגמרא, קְנָסָא הוּא – כל חיובו של המזיק היזק שאינו ניכר אינו אלא קנס, שהרי מצד הדין הוא פטור לפי שהיזק שאינו ניכר אינו חשוב היזק, וּמִקְּנָסָא לֹא יְלַפֵּינַן – ובחיובי קנס אין למדים דבר מחבירו, ולכן הוצרכה המשנה לשנות את שניהם.

הגמרא חוזרת לשאול לדעת רב: שואלת הגמרא, וּלְמַאן דְּיָלֵיף קְנָסָא מִקְּנָסָא – ולרב שסובר שלמדים מקנס [שהרי לא רצה לפרש שמנסך פירושו מערב לפי שאפשר ללומדו ממדמע], כָּל הָנֵי לָמָּה לִי כל אלו האופנים [–מטמא ומדמע ומנסך] שנאמרו במשנה, למה הוצרך התנא לשנותם, והרי היה יכול לשנות אחד מהם והיינו את כולם למדים ממנו. משיבה הגמרא, צְרִיכָא – הוצרך התנא לשנותם, לפי שיש בכל אחד מהם טעם לחיוב שאין באחרים ולא היינו למדים אחד מחבירו. ומבארת הגמרא, דְּאִי תָּנָא מְמַמֵּא – אם התנא היה שונה דין המטמא בלבד, לא היינו למדים ממנו לחייב את המדמע, דְּאִי תְּרוּמָה – אם מטמא האמור במשנה הכוונה שמטמא תרומה של חבירו, חָוֵה אָמִינָא – הייתי אומר שחכמים חייבוהו מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסֵיד לָהּ לְנַמְרֵי – שהפסיד אותה לגמרי, שמעתה אינה ראויה לאכילה, וְאִי מְטַמֵּא האמור במשנה פירושו שטימא חוּלִּין של חבירו והזיקו במה שאינו יכול לאוכלם בטהרה, היינו אומרים שהטעם שחייבוהו חכמים הוא מִשּׁוּם דְּאָסוּר לְגָרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבָּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, לפי שהפרושים היו נזהרים מטומאה גם בחולין, ולפי שעשה איסור קנסוהו חכמים לשלם, אֲבָל מְדַמֵּעַ שלא הפסידו לגמרי שהרי יכול למוכרו לכהנים בדמי תרומה, וגם לא עשה איסור, אֵימָא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לכן הוצרך התנא לומר מדמע. וְאִי אַשְׁמְעִינַן מְדַמֵּעַ שהוא חייב, יתכן היה לומר שרק מדמע חייבוהו חכמים לשלם, מִשּׁוּם דְּשָׁכִיחַ שיעשה כן, ובדבר שהוא שכיח עשו חכמים תקנה לחייבו, אֲבָל מְטַמֵּא דְּלֹא שָׁכִיחַ, אֵימָא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לפיכך הוצרך התנא לומר מטמא. וְאִי אַשְׁמְעִינַן מְטַמֵּא וּמְדַמֵּעַ שהם חייבים, עדיין לא הייתי לומד מהם למנסך מִשּׁוּם דְּלֹא קִים לֵיהּ בְּדְרַבָּה מִינֵּיהּ – שאין במטמא ומדמע איסור מיתה או מלקות ואין בהם פטור של קם ליה בדרבה מיניה, אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בְּדְרַבָּה מִינֵּיהּ – שיש בו חיוב מיתה, אֵימָא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים בתשלומין אפילו במזיד, קָא מַשְׁמַע לָן שאין במנסך פטור קם ליה בדרבה מיניה כְּרַבִּי יְרְמְיָה שאמר שמשעת הגבהה נתחייב לשלם, ואילו חיוב המיתה אינו בא אלא בשעת הניסוך, ועל כן אינו נפטר בזה מן התשלומין.

הגמרא מבארת את הצריכותא גם לפי הברייתא הגורסת מטמא ומנסך ומדמע:

שואלת הגמרא, וּלְהָא [–ולפי מה] דְּתָנֵי אַבּוּהּ דְּרַבִּי אֶבְיָן, בָּרְאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהַמְּטַמֵּא וְהַמְנַסֵּךְ בלבד חייבים, ולאחר מכן חָזְרוּ לוֹמַר אַף הַמְדַמֵּעַ חייב, ונמצא שאחר שכבר גזרו על המנסך הוסיפו לגזור על המדמע, קשה כָּל הָנֵי לָמָּה לִי – למה הוצרכו לגזור בפירוש על המדמע, והרי כיון שגזרו על המטמא והמנסך כל שכן שהמדמע חייב. משיבה הגמרא, צְרִיכָא, ולא היינו למדים אחד מחבירו, דְּאִי אַשְׁמְעִינַן מְטַמֵּא, היינו סבורים שחכמים חייבוהו מִשּׁוּם דְּלֹא קִים לֵיהּ בְּדְרַבָּה מִינֵּיהּ – שאין בו עונש מיתה או מלקות, אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בְּדְרַבָּה מִינֵּיהּ – שיש בו חיוב מיתה שהרי עבד עבודה זרה, אֵימָא לֹא – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים לשלם ממון, לכן הוצרכו לומר על המנסך שהוא חייב. וְאִי אַשְׁמְעִינַן מְנַסֵּךְ היינו סבורים שרק מנסך חייבוהו חכמים מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסֵיד לֵיהּ לְנַמְרֵי – שהרי אסרו בהנאה, אֲבָל מְטַמֵּא דְּלֹא מַפְסֵיד לֵיהּ לְנַמְרֵי שהרי יכול להאכילה לבהמתו או להסיקה תחת תבשילו אֵימָא לֹא קנסוהו חכמים, לכן הוצרכו לגזור גם על מטמא. וְאִי אַשְׁמְעִינַן חָנֵי תָּרְתֵּי – מטמא ומנסך, היינו סבורים שדווקא באלו חייבו חכמים מִשּׁוּם דְּהֶפְסֵד מְרוּבֶּה שהם אסורים באכילה, אֲבָל מְדַמֵּעַ דְּהֶפְסֵד מוּעָט – שהרי מותר באכילה לכהן אֵימָא לֹא חייבוהו חכמים, צְרִיכָא.

במשנתינו נתבאר שחכמים תיקנו שהמטמא והמדמע והמנסך חייבים במזיד ופטורים בשוגג מפני תיקון העולם, אולם לא נתבאר מהו דינם מן התורה ומה היתה התקנה. ונחלקו בזה אמוראים:

אָמַר חִזְקִיָּה, דִּבְרֵי תּוֹרָה – מדאורייתא הדין הוא שבשלושת אלו אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד חַיָּיב, מַאי טַעְמָא, הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שמיה הֵיזֵק, ולכן אף שאין הנזק של שלושת אלו ניכר בפירות, דינם כשאר מזיקים שחייבים אף בשוגג, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ חכמים לתקן בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר, כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעוּ – שהמטמא או המדמע או המנסך יודיע לבעל הפירות שפירותיו אסורים ולא יכשל באכילת איסור, ואם נחייבו לשלם יש לחשוש שלא יודיעו שפירותיו נאסרו על ידו, כדי שלא יתחייב בתשלומים. מקשה הגמרא, אִי הָכִי אֲפִילּוּ בְּמֵזִיד נַמִּי יש לפוטרו מטעם זה, כדי שיודיע לבעל הפירות. מתרצת הגמרא, הַשְׁתָּא לְאוֹזוּקֵי קָא מְכַוְּין, אוֹדּוּעֵי לֹא מוֹדַע לֵיהּ – הרי העושה במזיד מתכוין להזיק את הבעלים על ידי זה, וכי יתכן שלא יודיעו, והרי עיקר כוונתו היא שימנע הבעלים מאכילתם ויפסיד.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, דִּבְרֵי תּוֹרָה, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד פָּטוּר, מַאי טַעְמָא, הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר לֹא שמיה הֵיזֵק, וכיון שאין הזיקם של אלו ניכר, אינם חייבים, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ חכמים שבְּמֵזִיד חַיָּיב, כדי שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וּמְטַמֵּא טָהֳרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאוֹמֵר פָּטוּר אֲנִי. הגמרא מקשה מהמשנה להלן (נד:) על חזקיה: תַּנָּן, הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ בַּמִּקְדָּשׁ – שפסלו את הקרבן מדין פיגול, והזיקו בכך את הבעלים, אם היו מְזִידִים – שידעו שהקרבן נפסל בכך, חַיָּיבִין לשלם דמי הקרבן לבעליו. וְתָנֵי עֲלָהּ – ובברייתא שנו על משנה זו, שדבר זה חכמים תיקנוהו מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם. הרי מבואר שטעם חיובו של המפגל במזיד הוא מפני תיקון העולם, וְאִי אָמְרַתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שמיה הֵיזֵק נמצא שהמפגל חייב מעיקר הדין, ותקנת חכמים היתה לפטור את השוגג, ואם כן הָאי שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם׳ מֵיבָּעֵי לֵיהּ – היה לברייתא לומר שהשוגג פטור מפני תיקון העולם, ולא שחייב מזיד מפני תיקון העולם. מתרצת הגמרא, הָכִי נַמִּי קָאָמַר, כלומר, אכן זו היא כוונת הברייתא מְזִידִין חַיָּיבִין הָא שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם – דברי הברייתא לא נאמרו על גוף הדין השנוי במשנה, אלא על מה שיש לדייק מהמשנה ששוגגים פטורין.

הגמרא מוסיפה ומקשה על חזקיה: מָתִיב רַבִּי אֶלְעָזָר, שנינו בברייתא, הָעוֹשֶׂה טָלְאָבָה בְּמֵי חֲטָאת – מי מעין שמילאום בכלי כדי לתת לתוכם אפר פרה אדומה ולהזות על טמא מת, וּכְפָרַת חֲטָאת – או בפרה אדומה העומדת לישחט ולישרף כדי לעשות ממנה אפר חטאת [ושני אלו נפסלים בעשיית מלאכה], פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם – אינו חייב לשלם, וְחַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם – יש עליו עונש משמים כיון שנתכוין להפסיד את ישראל. ולכאורה הטעם שהוא פטור מדיני אדם הוא לפי שאין ההיזק ניכר במים או בפרה, וְאִי אָמְרַתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שמיה הֵיזֵק, אם כן בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּיב.

אומרת הגמרא, הוּא – רבי אלעזר מוֹתִיב לָהּ – הקשה קושיא זו, וְהוּא עצמו מְפָרֵק לָהּ – מתרץ אותה, שמה שפטרה הברייתא אינו מצד היזק שאינו ניכר, אלא שמדובר באופן שלא עשה בהם מלאכה בידים, אלא פָּרָה פסלה על ידי שֶׁהִכְנִיסָהּ לְרִבְקָה עַל מְנָת שֶׁתִּינַּק את אמה וְגַם נתכוין שתָּרוּשׁ בתבואה עם שאר הבהמות, שאין ההיזק מצד המעשה שהכניסה לרבקה, שהרי אם היתה כוונתו רק כדי שתינק לא היתה נפסלת, ואין הפסול אלא מצד מחשבתו שנתכוין שגם תדוש, וזה אינו אלא גרמא, וגרמא בניזקין פטור. והעושה מלאכה בְּמֵי חֲטָאת שאמרה הברייתא, היינו כגון שפסלן על ידי שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מִשְׁקָלוֹת – שהניחם בכף המאזנים [והיה משקלם ידוע], ובכף השניה הניח דבר אחר כדי לידע משקלו, ובזה פסל המים. ופטור לפי שלא עשה בהם מעשה בידים.

מקשה הגמרא, וְהָאָמַר רָבָא, מֵי חֲטָאת

שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מִשְׁקָלוֹת כְּשֵׁרָה, לפי שאין זה נחשב שעשה בהם מלאכה, ולדבריך מוכח מהברייתא שגם באופן זה נפסלו המים, שהרי הוצרכה הברייתא להשמיענו שאינו חייב לשלם. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא מהברייתא על רבא, משום שיש לומר, הָא – הברייתא מדברת כששקל כְּגוּפָן של המים, כגון שהיו המים מונחים בכלי שיש בו סימני מדה, והניח חתיכת בשר בתוך המים ועל ידי שהוא רואה כמה עלו המים בכלי יודע את מדת הבשר, ובאופן זה נפסלו המים, וְהָא – דברי רבא שאמר שלא נפסלו, כְּבָגְדָן – כששקל דבר כנגדן בכף מאזנים, ודבר זה אינו נחשב למלאכה. מקשה הגמרא, אם הברייתא מדברת כששקל כְּגוּפָן, אם כן מַעֲשֶׂה קָא עָבִיד בְּהוּ – הרי עשה את מעשה ההיזק בידים בגוף המים, וְאִי הֶיזֵּק שָׁאנֵי נֵיכָר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, בְּרִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּיב. מתרצת הגמרא, אֶלָּא אִידֵי וְאִידֵי – בין הברייתא ובין דברי רבא נאמרו בְּשׁשקל כְּגִנְדָן, וְלֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא מדברת בִּדְאַפַּח דַּעְתֵּיהּ – שהסיח דעתו משמירתם בשעת השקילה, ומי חטאת נפסלים בהיסח הדעת. הָא – דברי רבא נאמרו באופן דְּלֹא אַפַּח דַּעְתֵּיהּ, ולכן לא נפסלו.

רב פפא מוכיח ממשנה במסכת בבא קמא כרבי יוחנן: פָּתִיב רַב פָּפָּא, שנינו במשנה (צו:) גָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל – לאחר זמן פסל המלך צורת מטבע זו, וכן אם גזל תְּרוּמָה וְנִטְמְאַת, או שגזל חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, אוֹמֵר לוֹ הגזלן לבעלים, חֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, ומחזיר לו החפץ כמות שהוא כיון שאין ההיזק ניכר. וְאִי אָמְרַתְּ הֶיזֵּק שָׁאנֵינוּ נֵיכָר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק איך פוטר עצמו בהחזרת החפץ, הרי הַאי גַּוְלָן הוּא, ומשעת הגזילה נתחייב בהשבת החפץ, וכיון שהוזק החפץ ואינו שוה כבתחילה שוב אינו יכול לצאת ידי חובת השבה בהחזרת החפץ, אלא מְמוֹנָא מְעַלְיָא בָּעֵי שַׁלּוּמֵי – ממון כפי מה שהיה שוה החפץ בשעת הגזילה הוא צריך לשלם, ומכיון ששנינו שיכול הגזלן לפטור עצמו בהחזרת החפץ האסור, מוכח שהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק. אומרת הגמרא, תְּיוּבְתָּא – אכן ממשנה זו יש להשיב על דברי חזקיה ונדחו דבריו.

הגמרא מבררת האם דין היזק שאינו ניכר תלוי במחלוקת תנאים: לֵימָא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שדין היזק שאינו ניכר נחלקו בו תנאים בברייתא שלפנינו, ששנינו בברייתא, הַמְּטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ וְהַמְנַסֵּךְ, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר בְּמֵזִיד חַיָּיב. מברירת הגמרא, מַאי לָאו [–האם לא] בְּהָא קָמִיפְּלְגִי – בדבר זה נחלקו, דְּמַר – רבי מאיר סָבַר הֶיזֵּק שָׁאנֵינוּ נֵיכָר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, ולכן הוא מחייב בין במזיד בין בשוגג, וּמַר – רבי יהודה סָבַר היזק שאינו ניכר לֹא שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, ולכן בשוגג פטור ובמזיד חייב מתקנת חכמים שקנסוהו, כדי שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו ואומר פטור אני.

רב נחמן בר יצחק דוחה הסבר זה ותולה את מחלוקתם בדבר אחר: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, דִּכּוּלֵּי עָלְמָא – בין רבי מאיר ובין רבי יהודה סוברים שֶׁהֶיזֵּק שָׁאנֵינוּ נֵיכָר לֹא שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, ומן הדין היה צריך להיות פטור אפילו במזיד אלא שחכמים חייבוהו כדי שלא יהא כל אחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו, וְהָכָא בְּקָנְסוּ שׁוֹגֵג אֲטוּ מֵזִיד קָא מִיפְּלְגִי, דְּמַר – רבי מאיר סָבַר, קָנְסוּ שׁוֹגֵג אֲטוּ מֵזִיד – חכמים חייבו את השוגג אגב המזיד, ואף שגם המזיד אינו חייב אלא מתקנת חכמים, חייבו חכמים גם את השוגג לפי שאם יפטרוהו בשוגג יבוא לעשות כן במזיד ויאמר שוגג הייתי. וּמַר – רבי יהודה סָבַר, לֹא קָנְסוּ שׁוֹגֵג אֲטוּ מֵזִיד, ורק במזיד חייבוהו חכמים כדי שלא יטמא טהרותיו של חבירו ויפטר.

הגמרא מקשה מברייתא ששנינו בה להיפך בדעת רבי מאיר ורבי יהודה לגבי קנסו שוגג אטו מזיד: וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וְרָמֵי דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי מֵאִיר, דְּתַנְיָא, הַמְכַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, אם עשה כן בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אפילו הוא עצמו לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וכל שכן שאחרים מותרים לאוכלו במוצאי שבת, אבל בו ביום התבשיל אסור בין לו ובין לאחרים, ואם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל הוא עצמו את התבשיל עוֹלָמִית – לעולם, אבל אחרים רשאים לאוכלו במוצאי שבת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לַאֲחֵרִים וְלֹא לוֹ, ואם בישל בְּמֵזִיד לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים. הרי מבואר בברייתא זו שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד ורבי יהודה קנס, ומעתה לפי מה שפירשנו שמחלוקתם במטמא מדמע ומנסך היא אם קנסו שוגג אטו מזיד, אם כן קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וְקַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה, שהרי בברייתא מבואר להיפך, שרבי מאיר קנס וחייב אפילו בשוגג, ורבי יהודה לא קנסם אם הזיקו בשוגג.

הגמרא מתרצת בתחילה את דברי רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לֹא קַשְׁיָא, כִּי קָנִים – מה שקנס רבי מאיר, זהו דווקא בְּרֵרַבָּנָן – במטמא מדמע ומנסך שאיסורם מדרבנן, שהרי מדאורייתא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ודברי סופרים צריכים חיזוק יותר מדברי תורה כדי שלא יבואו לזלזל בהם, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא – במבשל בשבת שאיסורו מדאורייתא לֹא קָנִים רבי מאיר. הגמרא מקשה על תירוץ זה, וְהָא מְנַסֵּךְ איסור דְּאוֹרַיְיתָא הוּא וְקָא קָנִים רבי מאיר. מתרצת הגמרא, מְשׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים קָנֵס לֵיהּ – מפני חומר איסור עבודת כוכבים קנס אפילו בדאורייתא, כדי להרחיק מאיסור זה.

הגמרא מתרצת את דברי רבי יהודה: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, כִּי לֹא קָנִים רבי יהודה את השוגג, זהו דווקא בְּרֵרַבָּנָן – מטמא מדמע ומנסך, לפי שאין איסור דרבנן חמור כל כך, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא קָנִים אפילו בשוגג, כדי להרחיק מאיסור דאורייתא. הגמרא מקשה על חילוק זה, וְהָא מְנַסֵּךְ שאיסור דְּאוֹרַיְיתָא הוא, וְלֹא קָנִים רבי יהודה לחייבו בשוגג. מתרצת הגמרא, מְשׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִיבָּדַל בְּדִילֵי מִינַּיהּ – משום חומר איסור עבודת כוכבים בני אדם מתרחקים מכך ואין צורך לקנסו.

הגמרא מקשה מברייתא בה קנס רבי מאיר בשוגג אף באיסור דאורייתא: וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר בְּדְאוֹרַיְיתָא – לגבי איסור דאורייתא, דְּתַנְיָא, הַנּוֹתֵן בְּשַׁבָּת, אם נטע בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים – רשאי לקיים את הנטיעה, ואם נטע בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וְהנוטע בַּשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּשְּׁבִיעִית בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבְשַׁבָּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר. והרי נטיעה בשביעית היא איסור דאורייתא וקנס רבי מאיר בשוגג, וזה סותר לדבריו שלא קנס לגבי שבת.

כדי ליישב, הגמרא מוכיחה מגוף הברייתא שדברי רבי מאיר לגבי שביעית נאמרו מטעם אחר: וּלְמַעְמְיךָ – לפי סברתך שטעמו של רבי מאיר [שאמר שבשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור] הוא משום שקנס שוגג אטו מזיד, אם כן תִּקְשֶׁה לָךְ הֵיא גּוּפָהּ – הברייתא עצמה, מִכְּדֵי – הרי, הָא דְּאוֹרַיְיתָא וְהָא דְּאוֹרַיְיתָא, מַאי שָׁנָא שַׁבָּת וּמַאי שָׁנָא שְׁבִיעִית – מאחר שאיסור נטיעה בין בשבת ובין בשביעית הוא מן התורה, מה החילוק בין שבת לשביעית שבשביעית אמר שגם בשוגג יעקור, ובשבת אמר שבשוגג קיים, אֶלָּא מוכח שֶׁהָתָם בְּרֵרָתָנִי טַעֲמָא – שם הטעם הוא כמו שמפורש בהמשך הברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבִשְׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין שנות נטיעותיהן לִשְׁבִיעִית, לפי שיש צורך למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי, ומונין מספר השנים לפי שנות השביעית, ואם נתיר לו לקיים את האילן, כשיבואו למנות שנות נטיעה זו ידעו שניטעה בשביעית ויאמרו שמותר לנטוע בשביעית, יֹאכַל – אינו רשאי לאוכלו בו ביום לא הוא ולא אחרים, אבל במוצאי שבת אף הוא עצמו רשאי לאוכלו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר בְּמֵזִיד חַיָּיב, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אפילו הוא עצמו לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וכל שכן שאחרים מותרים לאוכלו במוצאי שבת, אבל בו ביום התבשיל אסור בין לו ובין לאחרים, ואם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל הוא עצמו את התבשיל עוֹלָמִית – לעולם, אבל אחרים רשאים לאוכלו במוצאי שבת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לַאֲחֵרִים וְלֹא לוֹ, ואם בישל בְּמֵזִיד לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים. הרי מבואר בברייתא זו שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד ורבי יהודה קנס, ומעתה לפי מה שפירשנו שמחלוקתם במטמא מדמע ומנסך היא אם קנסו שוגג אטו מזיד, אם כן קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וְקַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה, שהרי בברייתא מבואר להיפך, שרבי מאיר קנס וחייב אפילו בשוגג, ורבי יהודה לא קנסם אם הזיקו בשוגג.

הגמרא מתרצת בתחילה את דברי רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לֹא קַשְׁיָא, כִּי קָנִים – מה שקנס רבי מאיר, זהו דווקא בְּרֵרַבָּנָן – במטמא מדמע ומנסך שאיסורם מדרבנן, שהרי מדאורייתא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ודברי סופרים צריכים חיזוק יותר מדברי תורה כדי שלא יבואו לזלזל בהם, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא – במבשל בשבת שאיסורו מדאורייתא לֹא קָנִים רבי מאיר. הגמרא מקשה על תירוץ זה, וְהָא מְנַסֵּךְ איסור דְּאוֹרַיְיתָא הוּא וְקָא קָנִים רבי מאיר. מתרצת הגמרא, מְשׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים קָנֵס לֵיהּ – מפני חומר איסור עבודת כוכבים קנס אפילו בדאורייתא, כדי להרחיק מאיסור זה.

הגמרא מתרצת את דברי רבי יהודה: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, כִּי לֹא קָנִים רבי יהודה את השוגג, זהו דווקא בְּרֵרַבָּנָן – מטמא מדמע ומנסך, לפי שאין איסור דרבנן חמור כל כך, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא קָנִים אפילו בשוגג, כדי להרחיק מאיסור דאורייתא. הגמרא מקשה על חילוק זה, וְהָא מְנַסֵּךְ שאיסור דְּאוֹרַיְיתָא הוא, וְלֹא קָנִים רבי יהודה לחייבו בשוגג. מתרצת הגמרא, מְשׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים קָנֵס לֵיהּ – משום חומר איסור עבודת כוכבים בני אדם מתרחקים מכך ואין צורך לקנסו.

הגמרא מקשה מברייתא בה קנס רבי מאיר בשוגג אף באיסור דאורייתא: וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר בְּדְאוֹרַיְיתָא – לגבי איסור דאורייתא, דְּתַנְיָא, הַנּוֹתֵן בְּשַׁבָּת, אם נטע בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים – רשאי לקיים את הנטיעה, ואם נטע בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וְהנוטע בַּשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּשְּׁבִיעִית בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבְשַׁבָּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר. והרי נטיעה בשביעית היא איסור דאורייתא וקנס רבי מאיר בשוגג, וזה סותר לדבריו שלא קנס לגבי שבת.

כדי ליישב, הגמרא מוכיחה מגוף הברייתא שדברי רבי מאיר לגבי שביעית נאמרו מטעם אחר: וּלְמַעְמְיךָ – לפי סברתך שטעמו של רבי מאיר [שאמר שבשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור] הוא משום שקנס שוגג אטו מזיד, אם כן תִּקְשֶׁה לָךְ הֵיא גּוּפָהּ – הברייתא עצמה, מִכְּדֵי – הרי, הָא דְּאוֹרַיְיתָא וְהָא דְּאוֹרַיְיתָא, מַאי שָׁנָא שַׁבָּת וּמַאי שָׁנָא שְׁבִיעִית – מאחר שאיסור נטיעה בין בשבת ובין בשביעית הוא מן התורה, מה החילוק בין שבת לשביעית שבשביעית אמר שגם בשוגג יעקור, ובשבת אמר שבשוגג קיים, אֶלָּא מוכח שֶׁהָתָם בְּרֵרָתָנִי טַעֲמָא – שם הטעם הוא כמו שמפורש בהמשך הברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבִשְׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין שנות נטיעותיהן לִשְׁבִיעִית, לפי שיש צורך למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי, ומונין מספר השנים לפי שנות השביעית, ואם נתיר לו לקיים את האילן, כשיבואו למנות שנות נטיעה זו ידעו שניטעה בשביעית ויאמרו שמותר לנטוע בשביעית, דְּתַנְיָא, הַמְכַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, אם עשה כן בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אם בישל בְּמֵזִיד, לֹא לאכול את התבשיל אפילו בו ביום, אבל